

ATATÜRK — YAHYA KEMAL DOSTLUĞU

Dr. MEHMET ÖNDER

Atatürk'ün edebiyatla, hele onun en çekici türü şiirle ilk karşılaşması Manastır Askerî İdadisi (Askeri Lise) ne girdiği 1896 yılında olmuştu. O yıla kadar Mekteb-i İbtidaiye (İlkokul) de, daha sonra Askerî Rüşdiye (Askerî Ortaokul) de öğretmenlerin öğrencilere topluca söylediği ilâhiler, marşlar veya okul kitaplarındaki methiyeler, mersiyeler gibi kalıplaşmış manzumelerden ayrı, pür şiiri tanımamıştı. O edebiyattan, şiirden daha çok matematikten, fen derslerinden hoşlanıyordu. Askerî İdadiye girdikten sonra, Ömer Naci adında zeki, güzel konuşan, şiire meraklı, hatta şiir yazan bir arkadaşı olmuş, onunla çok samimi dostluk kurmuştu. Ömer Naci'nin tavsiyesi ile ders kitapları dışında edebî eserleri okumuş, hoşlanmıştı. Ömer Naci, bir gün Namık Kemal'in okunması yasaklı şiirlerinden bir tomar vermiş, Askerî İdadi Öğrencisi Selanikli genç Mustafa Kemal bu şiirlerden pek etkilenmişti. İdadî'de Tevfik Fikret'in şiirlerini de okuyan Mustafa Kemal, Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) ye geçince orada artık şiire aşına edebî bir olgunluğa ulaşmıştı. Hatta Fransız şiirinden hoşlandıklarını Türkçeye çevirmeye başlamış, bunlardan birisi 28 Eylül 1899 tarihli "Malûmat" dergisinde yayınlanmıştı.¹ Daha sonraları, 1905 yılında Sinop'ta yazılan ve 1908 yılında, Şanlı Ordu gazetesinde Mustafa Kemal imzası ile yayınlanmış iki hamasî şiirin Atatürk'e ait olup olmadığı uzun tartışma konusu olmuştur².

Tevfik Fikret'i, hele onun "Ferdâ" başlıklı şiirini çok seven, Mehmet Akif'i takdir eden Atatürk, Yahya Kemal'e, onun şiirdeki gücüne hayranlık duyuyordu.

Yahya Kemal ise Mustafa Kemal adını ilk defa Çanakkale Savaşı yıllarında duymaya başlamıştı. Onu Anafartalar Kahramanı, yiğit, vatansever bir asker olarak tanıyordu. Ardından Mustafa Kemal Paşa'nın 16. Kolordu, daha sonra 2. Ordu Komutanı olarak Doğu Cephesindeki başarıları, Suriye'de hizmetleri, derken çökmüş olan devleti kurtarmak üzere Anadolu'da Millî Mücadeleyi başlatması Yahya Kemal'in hayranlığını büsbütün artırdı.

¹ Sadi Borak, Atatürk ve Edebiyat, s.22, İstanbul, 1972

² Hilmi Yücebaş, Edebiyatımızda Atatürk, s.9, İstanbul, 1960

Yahya Kemal'in Millî Mücadele yıllarında (1919-1922), İstanbul'da yayınlanan gazete ve dergilerde yazdığı 88 makalesi, sonra'dan (Eğil Dağlar) adlı bir eserde toplanmıştır³. Yahya Kemal, Millî Mücadeleyi heyecanla destekleyen bu makalelerinde, Atatürk'ten her fırsatta "Millî Timsal" olarak bahseder, "Mustafa Kemal tek başına bir fert değil, şahlanan Türk Milletinin Millî Timsalidir" der. "Eser" başlığı ile yazdığı bir makalesinde bu sözüne açıklık getirir: "Mustafa Kemal'i bir şahıs zannedenler aldanyorlar. Evet, Efzunlar İzmir'e çıktığı günden evvel Mustafa Kemal bir fertti. Ama o günden sonra artık bir fert değil, bir timsaldir" diyerek Onu Milletin bağrından çıkan müstesna bir eser olarak alkışlar. "Mustafa Kemal Paşa" adlı makalesinde de "Onun asıl dehası Samsuna çıktığı günden itibaren Türk Milletinin istiklâl iddiasında olduğunu sezmişindedir" der⁴. Yahya Kemal, Millî Mücadele yıllarının sevinçli ve hüznünlü günlerini milleti ile birlikte yaşar. Başta, Ankara'daki Büyük Millet Meclisinde bazı milletvekilleri olduğu halde birçokları sabırsızdır. Bu mücadele ne zamana kadar sürecek, ne zaman taarruza geçilecek diyenlerin sayısı günden güne artmaktadır. Yahya Kemal, 19 Haziran 1922 tarihinde "Arslan gerilir de öyle atlar" başlıklı, bir makale ile bu gibilere cevap verir ve aynı zamanda vezinli bir cümle olan bu başlığı "ve öyle muzaffer olur" cümlesi ile tamamlar.

Ordular şahlanmış, büyük taarruz başlamıştır. O gün Yahya Kemal (26 Ağustos 1922) başlığı ile şu kıt'ayla Allah'a dua etmektedir:

Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yarabbi!

Senin uğrunda ölen ordu budur Yarabbi!

Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyet nâmın,

Galip et, çünkü bu son ordusudur İslâmın.

Millî Mücadelenin zaferle sonuçlandığı günlerde İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi profesörüydü. Bulunduğu bilim kuruluşunun Büyük Kurtarıcıya minnet ve şükranlarını sunması kadar tabî bir hareket olmazdı. Bu vesile ile, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Fakülte fahrî profesörlüğüne seçilmesi için Dekan tarihçi Necip Asım'a bir teklif yazısı gönderdi. Yahya Kemal'in bu teklifi 19 Eylül 1922 günlü Edebiyat Fakültesi Meclisinde heyecanlı görüşmelere vesile oldu ve Atatürk'e İstan-

³ Yahya Kemal, Eğil Dağlar, s.3, Ankara 1988

⁴ Yahya Kemal, a.g.e., s.5

bul Edebiyat Fakültesinin fahri profesörlüğü unvanı verilerek aşağıdaki telgraf gönderildi:

İstanbul: 19 Eylül 1338 (1922)

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

İstanbul Darülfünununun Edebiyat Medresesi Meclisi Müderrisleri 19 Eylülde akdettiği celsede Zât-ı Müncî-i kumandanîlerini fahrî müderrisliğe müttefikan intihap etmekle kesb-i fahreylere.

*İstanbul Darülfünunu
Edebiyat Medresesi Riyaseti
Necip Asım*

Atatürk, Edebiyat Fakültesi profesörlerinin kendisine fahri profesörlük pâyesini veren bu kararından çok duygulanmış, ertesi gün telgrafla şu cevabı vermişti:

Türk harsının mihrakı olan Medreseniz fahri müderrisliğine intihabımdan dolayı meclisinize teşekkür ederim. Eminim ki, millî istiklâlimizi ilim sahasında fakülteniz ikmal edecektir. Bu şerefli tekâmülün husulünü deruhte eden heyetiniz arasında bulunmak bence bais-i iftihardır.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal⁵*

Daha sonra üç kişilik bir heyet, Ankara'ya gelerek Atatürk'e profesörlük diplomasını sunmuştu. Diplomada şu cümleler yer alıyordu⁶:

İstanbul Darülfünunu Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisîni 19 Eylül 1338 tarihinde akdettiği içtimâda Millî Mücadelenin büyük kahramanı ve yeni Türk Devleti'nin müessisi olan Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Türk Milletinin ve Türk harsının istiklâlini müeyyid İslâm kavimlerinin halâsına müteveccih olan tarihî mesaisini takdir ve tebciil ettiğinin bir delili olmak üzere Edebiyat Medresesi fahrî müderrisliği unvanını tevcihe karar vermiştir. Şaban 1341 (Eylül 1922).

⁵ Sadi Borak, a.g.e, s. 93-94

⁶ Tarih Hazinesi Dergisi, sayı:5 s.219, İstanbul, 1951

Yahya Kemal'in önerisi ile Atatürk'e verilen fahrî profesörlük payesi, Atatürk'ü pek sevindirmişti. Onu, Lozan'a giden Türk barış heyeti arasında görevlendirmiş, dönüşte Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Urfa milletvekili seçtirmişti. Bu arada Varşova ve Madrid büyükelçiliklerinde de bulunan Yahya Kemal, 1934 yılı Mart ayında yapılan milletvekili ara seçimlerinde Atatürk'ün tavsiyesi ile Yozgat milletvekili seçilmiş, ikinci defa Meclis'e girmişti.

Yahya Kemal'in Yozgat milletvekilliğine seçilmesi dolayısıyla Atatürk'e gönderdiği teşekkür telgrafının aslı bugün Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkü Atatürk Arşivinde, Milletvekili Seçimleri bölümündeki dosyalar arasındadır⁷. Tarafımızdan bulunan ve ilk olarak yayımladığımız telgraf şöyledir:

İstanbul/Galata, 10.3.1934, Sa: 15

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hz-Ankara

Türk milletinin büyük ve engin şerefli reisinin yüksek teveccühü eseri olarak bu defa Yozgat mebusluğuna intihabım vesilesile kalbim minnetle doludur. Ondokuz senedenberi dehasının yıldızına peyrev olduğum büyük reisimizin teveccühü hayatımın yegâne değeridir. Derin şükran ve tazimatımı arz ederim, efendim.

Yahya Kemal

Telgraf, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak tarafından Atatürk'e okunmuştur. Atatürk, kendi adına cevap vermesi için Hasan Rıza Soyak'a emir vermiş, o da telgrafın üzerine "namlarına ben cevap yazacağım" kaydını koyarak 11 Mart 1934 günü Yahya Kemal'e şu telgrafi göndermiştir:

Ankara, 11.3.1934

Yahya Kemal Beyefendi,

Moda, Avukat Celâl Bey Köşkü

Kadıköy/İstanbul,

Telgrafınızı Reisicumhur hazretlerine arzettim. Güzel duygularınızdan pek mütehassis oldular. Muvaffakiyet dilediler. Tebrik ve selâmlarını size bildirmekliğimi emir buyurdular. Hürmetlerimi arz ederim, efendim.

Umumi Kâtip

⁷ Cumhurbaşkanlığı Köşkü Atatürk Arşivi, Dolap: 13, Kutu: 123, D: 92-1

Yahya Kemal'in 1934 yılı Yozgat milletvekilliği bir yıl sürmüştü, 1935 yılında Tekirdağ, 1943 yılında da İstanbul milletvekilliğine seçilerek 1946 seçimlerine kadar 12 yıl parlâmento hayatı devam etmiştir.

Atatürk'ün Yahya Kemal'e takdir ve hayranlık duygularının ötesinde, onunla çok samimi bir dostluğu başlatması 1933 yılı ve sonrasına rastlamaktadır. Şöyle ki, Yahya Kemal, 1929 yılında büyük elçi olarak atandığı Madrid'de, İspanya Kralı Alfonso XIII. ile özel bir dostluk kurmuştur. Zaman zaman protokol geleneklerinin dışında Kral'ın özel davetlerine katılan Yahya Kemal, edebiyata meraklı Kral'a Fransız şairlerinden şiirler okuyarak onun hayranlığını kazanmış, giderek dostlukları artmıştır. 1931 yılı Nisan'ında Kral Alfonso XIII., Cumhuriyetçilerin baskısına dayanamayarak İspanya'dan kaçmış, İspanya bir kargaşa dönemine girmiştir. Olaydan büyük üzüntü duyan Yahya Kemal, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a artık Madrid'de kalamıyacağını, kendisine verilen Lizbon Elçiliği işleri ile birlikte Madrid Büyükelçiliğinin üzerinden alınmasını, bir başka yere tayinini istemiştir. Tevfik Rüştü Aras'ın bu isteğini yerine getirmemesi üzerine, müsteşarını vekil bırakarak büyükelçilikten ayrılmış, Türkiye'ye de dönmeyerek Paris'e gitmiştir. Onun bu "fevri" hareketine Atatürk'ün kırıldığı kanaatindedir. Nitekim, Tevfik Rüştü Aras, olayı Atatürk'e Yahya Kemal'i suçlar şekilde aktarmış, Atatürk de üzülmüştür.

Aradan birkaç ay geçtikten sonra, Hamdullah Suphi Tanrıöver bir Paris seyahati sırasında Yahya Kemal'i ziyaret etmiş, onu Türkiye'ye dönmeye inandırmıştır. Bir süre sonra Yahya Kemal İstanbul'a gelmiştir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, hem Atatürk'ün, hem de Yahya Kemal'in yakın dostu olan romancı yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile görüşerek, Yahya Kemal'i Atatürk'e götürmeyi, sofrasına davet ettirmeyi kararlaştırdılar. Bir gece birlikte Atatürk'ün sofrasında iken konuyu Atatürk'e açtılar. Atatürk bilinen hoşgörülüğü içinde "Buyursunlar.." demiş, 21 Aralık 1933 gecesi Çankaya'da Yahya Kemal'li bir sofraya hazırlanmıştı. Sofrada Hamdullah Suphi ve Yakup Kadri'den başka Falih Rıfkı Atay, Fazıl Ahmet Aykaç, Hasan Âli Yücel de vardı. O zamanın genç şairi Behçet Kemal Çağlar da sofraya davet edilmişti⁸.

Yahya Kemal'in sonradan çok yakın dostu Dr. Muhtar Tevfikoğlu'na anlattığına göre, Atatürk o gece Yahya Kemal'in hatırını sormuş, bir takım edebî konulara girmişti. Yahya Kemal başı önünde susuyor, konuş-

⁸ Özel Şahingiray, Atatürk'ün Nöbet Defteri, Ankara, 1955

muyordu. Derken havayı yumuşatmak üzere kendisinden bir şiir okuması istenmiş, o da Fransız şairlerinden birinin bir şiirini Fransızca olarak ve ısrar üzerine kendi şiirlerinden birkaçını okumuş, giderek yumuşayan hava içinde Atatürk, Yahya Kemal'e takdirlerini bildirmiştir. Artık, bütün kırgınlıklar yok olmuş, samimiyet artmıştır. Sohbet o gece sabaha karşı saat 4.30' a kadar sürmüştür. Hatta bir ara Atatürk, Behçet Kemal'e dönerek: "Şimdi seni dinleyelim" demiş, Behçet Kemal: "Türk edebiyatının büyük ustası Yahya Kemal'in bulunduğu bir yerde benim gibi bir çömenin şiirlik taslaması haddini bilmezlik olur" diye direnmişse de Atatürk ısrar etmiş, o da şiirlerinden birini okumuştur. Behçet Kemal şiirini tamamladıktan sonra herkes Yahya Kemal'in yüzüne bakmış, ne söyleyeceğini merak etmiştir. Kendisinin mutlaka birşey söylemesi gerektiğini anlayan Yahya Kemal sadece Fransızca "Phénomène" demiştir. Bilindiği gibi "phénomène" kelimesi "büyük olay-harika" anlamına geldiği gibi, "tuhaf-deli saçması" anlamına da gelmektedir.⁹

Atatürk'le Yahya Kemal arasında o geceden itibaren yeniden başlayan dostluk ve sofrta sohbetleri Atatürk'ün ölümüne kadar bütün sıcaklığı ile sürmüştür. Atatürk, İstanbul'a geldikçe Yahya Kemal'i Dolmabahçe Sarayı'nda kurulan sofraya, 1934 yılında, önce Yozgat, bir yıl sonra Tekirdağ milletvekili olarak Meclis'e seçtirdikten sonra zaman zaman Çankaya'ya davet ettirmiştir. Bu davetlerden bazılarını sıralayabiliriz:

Atatürk, 1 Mayıs 1934 günü Başbakan İsmet İnönü ile birlikte Ankara'dan İstanbul'a gelmiş, o gece Dolmabahçe Sarayındaki sofrasına Yahya Kemal'le birlikte Prof. Fuat Köprülü'yü, Yunus Nadi'yi davet etmiştir. Aynı yıl 23 Ekim ve 28 Ekim 1934 geceleri Ankara'da hazırlanan sofraya Yahya Kemal'le birlikte Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Fazıl Ahmet Aykaç, Ruşen Eşref Ünaydın, Besim Atalay da çağrılmış, dil ve edebiyat üzerine akademik sohbetler yapılmıştır.

9 Mayıs 1935 tarihinde Ankara'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dördüncü Büyük Kurultayını açan Atatürk, o gece Çankaya'da 23 kişiye bir ziyafet vermiştir. Davetliler arasında Yahya Kemal de vardı.¹⁰

⁹ Dr. Muhtar Tevfikoğlu'nun yayınlanmamış hatıratından Araştırmacı İsmet Bozdağ, Atatürk Sofrasında Yahya Kemal (27-29 Ağustos 1975 tarihli Günaydın "İstanbul" Gazetesi) başlıklı makalesinde bu olayın 1937 yılı Nisan ayında geçtiğini yazar ki, doğrusu Muhtar Tevfikoğlu'na Yahya Kemal'in anlattığı gibidir.

¹⁰ Özel Şahingiray, a.g.e. (9 Mayıs 1935 günlüğü)

Atatürk, 1936 yılı Şubat'ında Dolmabahçe'de, 20-23 Mayıs'ta İstanbul Florya Köşkü'nde aynı yıl 30 Temmuz gecesi Çankaya'da yaptığı toplantılara, o zamanlar "mutat zevat" denilen Atatürk'ün çok yakın arkadaşları ile birlikte Yahya Kemal'i de davet etmiştir. O günler daha çok dil konuları üzerinde görüşülmüştür.¹¹

Araştırmalarımıza göre Yahya Kemal, 1937 yılında Atatürk'ün sofrasında 7 defa bulunmuştur. 1937 yılı başında İstanbul'a gelen Atatürk o günlerde Hatay meselesi ile meşgul olmaktadır. 22-25-27-28-31 ocak 1937 gecelerinde Dolmabahçe Sarayı'nda yaptığı sürekli sofrada davetlerinde Yahya Kemal de bulunmuş, Hatay konusu üzerinde o da görüşlerini bildirmiştir. 18 Nisan 1937 gecesi Çankaya Köşkü sofrasında Yahya Kemal ve Behçet Kemal Çağlar yanyanadır. 14 Temmuz 1937 gecesi Florya Köşkü'nde de Hakkı Tarık Us, Fazıl Ahmet Aykaç'la birlikte olmuştur.¹² Atatürk'le Yahya Kemal, bu toplantıdan sonra artık bir araya gelememişlerdir.

Atatürk'ün yıllarca yakınında bulunan ve onun tarih çalışmalarına yardım eden Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk'ün Çankaya Köşkü'ndeki özel kütüphanesi için, Yahya Kemal'e İstanbul'dan ve Fransa'dan edebî eserler satın aldığını, bunu bizzat Atatürk'ün ifade ettiğini hatıralarında anlatır. Prof. Dr. Afet İnan'a göre Atatürk'ün akademik sofrada sohbetlerinde Yahya Kemal derin tarih bilgisini daima ortaya koymuş ve Atatürk'ün her zaman takdirini kazanmıştır. Prof. Dr. Afet İnan, bunu hatıralarında şöyle yazar.¹³

"...Yahya Kemal tarih biliyordu. Yalnız kendi milletinin tarihini değil, ci-han tarihinin ummanı içinde yüzerdi. Konuşmalarında bunları ne güzel anlatırdı. Fakat ben onun bu konuşmalarından daha çok, şiir okumasını ister, kendisinden bunu rica ederdim. Atatürk'ün toplantılarında bulunduğu vakitler, şiir ve edebiyat gecesi olurdu. Bana öyle gelirdi ki, Yahya Kemal, büyük Türk İmparatorluğunun büyük cüssesini temsil ediyordu. O eski devirden aldığı nefeste tarih içinden seslenen bir edası vardı. Okuduğum tarihlerin sahifeleri onun mısralarında çevrilir ve ben bir anda koca tarihin yükü altından sıyrılarak hafiflerdim.

Atatürk bir gün onun için demişti ki: "Yahya Kemal geniş tarih kültürünün eseridir" ve ilâve etmişti: "Şairlerimiz esaslı kültür sahibi olmalı ve tarihi iyi bil-

¹¹ Özel Şahingiray, a.g.e., s.498

¹² Özel Şahingiray, a.g.e. s.501

¹³ Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s.286-289, Ankara,

medirler". Yahya Kemal, Doğu ve Batı kültürlerinin esasını kavramış bahtiyar kullardan biri idi..)"

Netice olarak diyebiliriz ki, büyük insan ve devlet adamı Atatürk, gençlik yıllarından beri fırsat buldukça ilgilendiği şiir ve edebiyat sevgisini, büyük şair Yahya Kemal'e duyduğu hayranlık ve takdir hisleri ile göstermiş, onunla ölümüne kadar uzun yıllar dostluğunu devam ettirmiştir. Atatürk ve Yahya Kemal dostluğu, aynı zamanda büyük bir devlet adamının kültüre, edebiyata, sanata saygı ve takdirinin belirtisidir.